

فارسی نام

● مؤلف: حمید طالب تبار

فهرست

صفحه	عنوان	صفحه	عنوان
۵۲	درس هشتم: هم‌زیستی با مام میهن	۹	بخش اول (معنی بیت‌ها و تثرها)
۵۶	شعرخوانی: دوران‌دیشی	۱۱	ستایش: به نام خداوند جان و خرد
۵۹	فصل چهارم: نام‌ها و یادها	۱۳	فصل اول: زیبایی آفرینش
۶۰	درس نهم: راز موفقیت	۱۴	درس اول: آفرینش همه تنبیه خداوند دل است
۶۳	درس دهم: آرشی دیگر	۱۸	حکایت: سفر
۶۸	حکایت: نیک رایان	۱۹	درس دوم: عجایب صنع حق تعالی
۶۹	درس یازدهم: زنِ پارسا	۲۴	شعرخوانی: پرواز
۷۳	روان‌خوانی: دروازه‌ای به آسمان	۲۷	فصل دوم: شکفتن
۷۷	فصل پنجم: اسلام و انقلاب اسلامی	۲۸	درس سوم: مثل آینه، کار و شایستگی
۷۸	درس دوازدهم: پیام‌آور رحمت	۳۱	حکایت: باغبان نیک‌اندیش
۸۲	حکایت: سیرت سلمان	۳۳	درس چهارم: هم‌نشین
۸۳	درس سیزدهم: آشنای غریبان	۳۷	روان‌خوانی: دریچه‌های شکوفایی
۸۵	میلاذ گل	۳۹	فصل آزاد: ادبیات بومی ۱
۸۷	درس چهاردهم: پیدای پنهان	۴۰	درس پنجم: آزاد
۸۹	شعرخوانی: بوذ قدر تو افزون از ملایک	۴۱	فصل سوم: سبک زندگی
۹۱	فصل آزاد: ادبیات بومی ۲	۴۲	درس ششم: آداب زندگانی
۹۲	درس پانزدهم: آزاد	۴۶	حکایت: شو خطر کن
۹۳	فصل ششم: ادبیات جهان	۴۸	درس هفتم: پرتو امید
۹۴	درس شانزدهم: آرزو		

عنوان

صفحه

درس هفدهم: شازده کوچولو.....	۹۷
روان خوانی: دو نقاش.....	۱۰۰
نیایش: بیا تا برآریم دستی ز دل.....	۱۰۱
بخش دوم (بررسی و توضیح دانش‌های زبانی و ادبی)	
۱۰۵	
درس اول: آرایه‌های ادبی.....	۱۰۶
تمرین‌های مربوط به آرایه‌های ادبی.....	۱۱۱
پرسش‌های چهارگزینه‌ای آرایه‌های ادبی.....	۱۱۲
پاسخ تشریحی تمرین‌های آرایه‌های ادبی.....	۱۱۶
پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای آرایه‌های ادبی.....	۱۱۷
درس دوم: وابسته‌های گروه اسمی (۱).....	۱۲۰
تمرین‌های مربوط به گروه اسمی و وابسته‌ها.....	۱۲۶
پرسش‌های چهارگزینه‌ای وابسته‌های گروه اسمی.....	۱۲۸
پاسخ تشریحی تمرین‌های وابسته‌های گروه اسمی.....	۱۳۳
پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای وابسته‌های گروه اسمی.....	۱۳۵
درس سوم: پرسشی انکاری.....	۱۳۸
تمرین‌های مربوط به پرسشی انکاری.....	۱۴۰
پرسش‌های چهارگزینه‌ای پرسشی انکاری.....	۱۴۱
پاسخ تشریحی تمرین‌های پرسشی انکاری.....	۱۴۳
پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای پرسشی انکاری.....	۱۴۴
درس چهارم: صفت از لحاظ سنجش و مقایسه.....	۱۴۶
تمرین‌های مربوط به صفت سنجشی.....	۱۴۸
پرسش‌های چهارگزینه‌ای صفت سنجشی.....	۱۴۹
پاسخ تشریحی تمرین‌های صفت سنجشی.....	۱۵۱
پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای صفت سنجشی.....	۱۵۲
درس ششم: گروه فعلی (۱) مضارع (زمان حال).....	۱۵۳
تمرین‌های مربوط به فعل‌های مضارع.....	۱۵۶
پرسش‌های چهارگزینه‌ای انواع فعل‌های مضارع.....	۱۵۷

عنوان

صفحه

پاسخ تشریحی تمرین‌های فعل‌های مضارع.....	۱۶۰
پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای انواع فعل‌های مضارع.....	۱۶۱
درس هفتم: تخلص.....	۱۶۳
تمرین‌های مربوط به تخلص.....	۱۶۵
پرسش‌های چهارگزینه‌ای تخلص.....	۱۶۶
پاسخ تشریحی تمرین‌های تخلص.....	۱۶۸
پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای تخلص.....	۱۶۹
درس هشتم: تضاد.....	۱۷۰
تمرین‌های مربوط به تضاد.....	۱۷۱
پرسش‌های چهارگزینه‌ای تضاد.....	۱۷۲
پاسخ تشریحی تمرین‌های تضاد.....	۱۷۵
پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای تضاد.....	۱۷۶
درس نهم: گروه فعلی (۲) [ماضی (گذشته)].....	۱۷۷
تمرین‌های مربوط به ماضی ساده و ماضی نقلی.....	۱۷۹
پرسش‌های چهارگزینه‌ای ماضی ساده و ماضی نقلی.....	۱۸۰
پاسخ تشریحی تمرین‌های ماضی ساده و ماضی نقلی.....	۱۸۲
پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای ماضی ساده و ماضی نقلی.....	۱۸۳
درس دهم: تلمیح.....	۱۸۴
تمرین‌های مربوط به آرایه تلمیح.....	۱۸۵
پرسش‌های چهارگزینه‌ای تلمیح.....	۱۸۶
پاسخ تشریحی تمرین‌های تلمیح.....	۱۸۸
پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای تلمیح.....	۱۸۹
درس یازدهم: گروه فعلی (۳) [ماضی (گذشته)].....	۱۹۱
تمرین‌های مربوط به ماضی استمراری و ماضی مستمر.....	۱۹۲
پرسش‌های چهارگزینه‌ای ماضی استمراری و ماضی مستمر.....	۱۹۳
پاسخ تشریحی تمرین‌های ماضی استمراری و ماضی مستمر.....	۱۹۵
پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای ماضی استمراری و ماضی مستمر.....	۱۹۶

عنوان**صفحه****عنوان****صفحه**

۱۹۷.....	درس دوازدهم: گروه فعلی (۴) [ماضی گذشته]	۲۴۸.....	درس اول: آفرینش همه تنبیه خداوند دل است
۱۹۹.....	تمرین‌های مربوط به ماضی بعید و ماضی التزامی	۲۵۵.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس اول
۲۰۱.....	پرسش‌های چهارگزینه‌ای ماضی بعید و ماضی التزامی	۲۵۹.....	درس دوم: عجایب صنع حق تعالی
۲۰۳.....	پاسخ تشریحی تمرین‌های ماضی بعید و ماضی التزامی	۲۶۵.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس دوم
۲۰۴.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای ماضی بعید و ماضی التزامی	۲۶۸.....	درس سوم: مثل آینه، کار و شایستگی
۲۰۵.....	پرسش‌های چهارگزینه‌ای فعل‌های ماضی، مضارع و آینده	۲۷۴.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس سوم
۲۰۷.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای فعل‌های ماضی، مضارع و آینده	۲۷۷.....	درس چهارم: هم‌نشین
۲۰۸.....	درس سیزدهم: ردیف	۲۸۴.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس چهارم
۲۱۰.....	تمرین‌های مربوط به ردیف	۲۸۸.....	درس ششم: آداب زندگانی
۲۱۲.....	پرسش‌های چهارگزینه‌ای ردیف	۲۹۳.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس ششم
۲۱۵.....	پاسخ تشریحی تمرین‌های ردیف	۲۹۶.....	درس هفتم: پرتو امید
۲۱۶.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای ردیف	۳۰۳.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هفتم
۲۱۷.....	درس چهاردهم: قید	۳۰۶.....	درس هشتم: هم‌زیستی با مام میهن
۲۲۰.....	تمرین‌های مربوط به قید و انواع قید از لحاظ معنی	۳۱۲.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هشتم
۲۲۱.....	پرسش‌های چهارگزینه‌ای نقش دستوری قید	۳۱۵.....	درس نهم: راز موفقیت
۲۲۳.....	پاسخ تشریحی تمرین‌های قید و انواع قید	۳۲۰.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس نهم
۲۲۴.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای نقش دستوری قیدی	۳۲۳.....	درس دهم: آرشى دیگر
۲۲۵.....	درس شانزدهم: واژه‌سازی	۳۲۷.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس دهم
۲۳۰.....	تمرین‌های مربوط به واژه‌های ساده، وندی و مرکب	۳۲۹.....	درس یازدهم: زنِ پارسا
۲۳۲.....	پرسش‌های چهارگزینه‌ای ساده، وندی و مرکب	۳۳۵.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس یازدهم
۲۳۶.....	پاسخ تشریحی تمرین‌های واژه‌های ساده، وندی و مرکب	۳۳۸.....	درس دوازدهم: پیام‌آور رحمت
۲۳۸.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای واژه‌های ساده، وندی و مرکب	۳۴۳.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس دوازدهم
۲۴۱.....	بخش سوم (پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس به درس)	۳۴۵.....	درس سیزدهم: آشنای غریبان، میلاد گل
۲۴۲.....	درس: ستایش	۳۴۸.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس سیزدهم
۲۴۶.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس ستایش	۳۵۰.....	درس چهاردهم: پیدای پنهان
		۳۵۴.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس چهاردهم

صفحه	عنوان
۳۸۷.....	آزمون جامع (۶).....
۳۹۰.....	پاسخ تشریحی آزمون جامع (۶).....
۳۹۲.....	آزمون جامع (۷).....
۳۹۵.....	پاسخ تشریحی آزمون جامع (۷).....
۳۹۷.....	آزمون جامع (۸).....
۳۹۹.....	پاسخ تشریحی آزمون جامع (۸).....
۴۰۰.....	آزمون جامع (۹).....
۴۰۳.....	پاسخ تشریحی آزمون جامع (۹).....
۴۰۴.....	آزمون جامع (۱۰).....
۴۰۷.....	پاسخ تشریحی آزمون (۱۰).....
۴۰۹.....	آزمون جامع (۱۱).....
۴۱۲.....	پاسخ تشریحی آزمون (۱۱).....
۴۱۴.....	آزمون جامع (۱۲).....
۴۱۷.....	پاسخ تشریحی آزمون (۱۲).....

صفحه	عنوان
۳۵۶.....	درس شانزدهم: آرزو.....
۳۶۰.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس شانزدهم.....
۳۶۲.....	درس هفدهم: شازده کوچولو.....
۳۶۷.....	پاسخ تشریحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس هفدهم.....
بخش چهارم (آزمون‌های جامع تیزهوشان) ۳۶۹	
۳۷۰.....	آزمون جامع (۱).....
۳۷۲.....	پاسخ تشریحی آزمون جامع (۱).....
۳۷۳.....	آزمون جامع (۲).....
۳۷۵.....	پاسخ تشریحی آزمون جامع (۲).....
۳۷۶.....	آزمون جامع (۳).....
۳۷۹.....	پاسخ تشریحی آزمون جامع (۳).....
۳۸۰.....	آزمون جامع (۴).....
۳۸۳.....	پاسخ تشریحی آزمون جامع (۴).....
۳۸۴.....	آزمون جامع (۵).....
۳۸۶.....	پاسخ تشریحی آزمون جامع (۵).....

به نام خدا

«به عنایت، نظری کن که من دل شده را   نرود بی مددِ لطفِ تو، کاری از پیش»

خداوند بزرگ را سپاسگزارم که همواره، بنده را مورد لطف و عنایت خویش قرار می‌دهد تا بتوانم خدمتگزار فرهنگیان و دانش‌آموزانِ گرانقدرِ سرزمینم باشم.

کتاب فارسی نهم را بی‌شک، با نگاه و نگرش جدیدتری نسبت به کتاب‌های دیگر متوسطهٔ دورهٔ اول، نوشته‌ام. بیت‌های بسیاری را از شاعران کهن و معاصر انتخاب نموده‌ام تا دانش‌آموزان عزیزم، دگرگونی ادبیات کهن، شکل‌گیری ادبیات معاصر و تفاوت بین آن‌ها را بهتر درک کنند.

ساختار کتاب، همانند فارسی هفتم و هشتم است:

۱- بخش اول: مربوط می‌شود به شرح و بررسی لغت‌ها، شعرها و نثرهای دشوار، به ترتیب درس‌ها؛
۲- بخش دوم: اختصاص دارد به بررسی تمام دانش‌های زبانی و ادبی، همراه با تمرین‌ها و پرسش‌های چهارگزینه‌ای با پاسخ تشریحی؛

۳- بخش سوم: طراحی پرسش‌های چهارگزینه‌ای درس به درس، به صورت دستور، لغت، مفهوم، آرایه‌های ادبی و ... همراه با پاسخ تشریحی.

پرسش‌های تشریحی و چهارگزینه‌ای، کاملاً با محتوای کتاب، در ارتباط هستند و دانش‌آموز به آسانی می‌تواند، خودش را مورد سنجش قرار بدهد.

۴- بخش چهارم: آزمون‌های جامع تیزهوشان، همراه با پاسخ تشریحی است.
در پایان، قدردان لطف و محبت دوستان و همکارانی هستم که با لطف و یاریشان، این کتاب به چاپ رسیده است؛ از آن جمله:

استاد گرامی، آقای دکتر علی سلطانی گرد فرامرزی که بخش‌های اول و دوم این کتاب را ویراستاری علمی کرده‌اند؛ خانم‌ها آزاده و آویشن امیدمهر که با حوصله و دقت بالایی، ویرایش کتاب را انجام داده‌اند. دوستان خوبم آقایان جواد باحشمت جویباری و کاظم کاظمی که بخش‌های دوم و سوم را ویراستاری علمی کرده‌اند.

همچنین از آقای میرحمید خاتمی (مدیر فروش)، آقای خدایار مبین، خانم نسیم مرادی (مدیر تولید)، خانم عاطفه‌سادات موسوی که حروف‌چینی کتاب را برعهده داشته‌اند، خانم رضیه صفریان (طراح)، خانم مینا هرمزی (طراح جلد)، و خانم رؤیا صدر، سپاسگزارم.

همواره، منتظر پیشنهادهای شما عزیزان هستم. لطفاً پیشنهادهای خودتان را به نشانی انتشارات مبتکران به نام مؤلف کتاب، ارسال فرمایید.

پاینده باتشید!

حمید طالب‌تبار

بخش اوّل

بررسی و شرح معنی بیت ها و نثرها به ترتیب درس ها

ستایش

ملک، ذکر تو گویم که تو پاکی و خدایی نروم جز به همان ره که توام، راه‌نمایی
معنی: پروردگارا، همیشه به یاد تو سخن می‌گویم؛ زیرا تو پاک و منزّه هستی. در زندگی، شیوه‌ای را در پیش می‌گیرم که تو آن را به من نشان بدهی و
 بیاموزی.
آرایه‌ها: ملک ← استعاره از خدا / مصراع اول به آیه «الحمد لله رب العالمین» و مصراع دوم به آیه «اهدنا الصراط المستقیم، صراط الذین انعمت
 علیهم» تلمیح دارد.
نکته دستوری: بیت از شش جمله تشکیل شده است. «الف» در ملکا، حرفِ ندا و ملک، منادا است.

توجه

مصراع دوم این بیت، به دو صورت خوانده می‌شود.

الف) توام راه‌نمایی: تو راه‌نمای من هستی (در این صورت، مکث و درنگ بعد از «نما» قرار می‌گیرد.)

ب) توام راه‌نمایی: تو راه را به من نمایی (در این صورت، مکث و درنگ بعد از «راه» قرار می‌گیرد.)

اجزای جمله در عبارت «الف» چنین است: تو راه‌نما [ی] من (= ام) بی (= هستی)
 نهاد مسند مضاف‌الیه فعل

اجزای جمله در عبارت «ب» چنین است: تو راه [را] [به] من (= ام) نمایی
 نهاد مفعول متمم فعل

تاریخ ادبیات

سنایی غزنوی: ابوالمجد مجدود بن آدم (ولادت: اواسط یا اوایل نیمه دوم قرن پنجم، وفات: بین ۵۲۵ و ۵۴۵ ه.ق) شاعر و عارف
 معروف ایرانی در قرن ششم است. در آغاز شاعری مداح بود ولی تغییر حال داد و به عرفان روی آورد. وی دوست‌دار آل علی (ع)
 بود. از آثار او می‌توان به «حدیقة الحقیقه» اشاره کرد.

ستایش

«به نام خداوند جان و خرد»

شاعر: حکیم ابوالقاسم فردوسی

قالب شعر: مثنوی

معنی واژه‌ها به ترتیب بیت‌ها

جان: روح	مهر: خورشید
برنگذرد: به ذهن نمی‌آید	بینندگان: دو چشم (بیننده: چشم)
نام: در این جا به معنی کلمه‌ای که برای نامیدن	نیز: در این جا به معنی هرگز
انسان یا چیزی به کار می‌رود.	جایگاه: مکان
جای: مکان	ستودن: ستایش کردن
رهنما: هدایت کننده، راهنمایی کننده	میان بستن: کنایه از آماده بودن برای کاری
گردان سپهر: آسمان گردنده	بُرنا: جوان
فروزنده: روشنی‌دهنده، تابان	

این درس، مانند تمام درس‌های آغازین کتاب‌های فارسی، مناجات (تحمیدیه) است. راز و نیاز با خداوندی که آرامش‌بخش دل‌ها و کارگشای همه مشکلات بندگانش است. فردوسی در این شعر به عظمت و بزرگی خداوند اشاره می‌کند و می‌گوید که خداوند با چشم‌های مادی قابل دیدن نیست و انسان نمی‌تواند عظمت خداوند را سپاس بگوید. در نتیجه خداوند فقط قابل ستایش و بندگی است.

محتوای درس

معنی بیت

بیت ۱ به نام خداوند جان و خرد کزین برتر اندیشه برنگذرد

معنی: سخن را به نام خدایی که خالق جان و خرد است، آغاز می‌کنم، زیرا خداوند از همه اندیشه‌ها و خردها، برتر و بالاتر است. (فکر ما بیش‌تر از این نمی‌تواند، عظمت و حقیقت خداوند را درک کند.)

آرایه: اندیشه و خرد ← مراعات نظیر

نکته دستوری: در مصراع اول، فعل «آغاز می‌کنم» به قرینه معنوی حذف شده است. / اندیشه ← وندی (اندیش + ه)

اگر واژه‌ای از یک جزء معنی‌دار و از یک یا چند وند (= پیشوند یا پسوند) ساخته شود، به آن، وندی می‌گویند. برای آشنایی با ساختمان وندی، مرکب و وندی - مرکب به بخش دوم همین کتاب، درس ۱۶ مراجعه کنید.

بیت ۲ خداوند نام و خداوند جای خداوند روزی ده رهنمای

معنی: پروردگاری که همه پدیده‌ها و همه مکان‌ها را به وجود آورده است و به آن‌ها روزی داده و به راه راست، هدایت کرده است.

آرایه: تکرار «خ» و «ن» ← واج‌آرایی

نکته دستوری: رهنمای ← صفت مرکب (صفت فاعلی مرکب مرخم)

خداوند کیوان و گگردان سپهر فروزنده ماه و ناهید و مهـر

بیت ۳

معنی: پروردگاری که کیوان و آسمان گردنده را آفرید و به ماه و ناهید (به ماه و ستارگان) و خورشید، روشنایی بخشید.

نکته

در گذشته، مردم اعتقاد داشتند که زمین ثابت است و آسمان، ستارگان و خورشید، دور زمین می‌گردند.

آرایه: کیوان، سپهر، ماه، ناهید و مهر ← مراعات‌نظیر

– کیوان: نام دیگر آن «زُخُل» است و ششمین سیاره منظومه شمسی به نسبت فاصله از خورشید. کیوان در قدیم به معنی «آسمان» به کار می‌رفت.
نکته دستوری: گردان سپهر ← ترکیب وصفی مقلوب (سپهر گردان) / فروزنده ← صفت وندی (فروز + نده)، در این جا جانشین اسم شده است.

بسه بینندگان، آفریننده را بیننی، مرچانان دو بیننده را

بیت ۴

معنی: به وسیله چشم‌ها، نمی‌توانی خداوند را ببینی، بنابراین چشمانت (وجودت) را برای این کار بیهوده آزار نده.

نکته دستوری: بینندگان، آفریننده و بیننده ← وندی / دو بیننده ← ترکیب وصفی (دو ← صفت شمارشی / بیننده ← هسته)
مفهوم: خداوند را نمی‌توان با حواس مادی دید و درک کرد.

نیابید بدو نیز، اندیشه راه که او برتر از نام و از جایگاه

بیت ۵

معنی: اندیشه و خرد انسان هرگز نمی‌تواند خداوند را درک کند چون که خداوند، مادی نیست و از همه پدیده‌ها و مکان‌های مادی، بالاتر و برتر است.

آرایه: راه نیافتن اندیشه ← کنایه از درک نکردن اندیشه و خرد

مفهوم: انسان‌ها نمی‌توانند عظمت خداوند را درک کنند.

ستودن نداند کس او را چو هست میان، بندی را بیایدت بست

بیت ۶

معنی: هیچ کسی نمی‌تواند خدا را آن‌چنان که شایسته است، ستایش کند، بنابراین باید کمر خدمت را بندی و خداوند را بندی و اطاعت کنی.

آرایه‌ها: هست و بست ← جناس / مصراع دوم، تکرار «ب» ← واج‌آرایی / میان بندی بستن ← کنایه از آماده بندی شدن

توانا بود هرکه دانا بود ز دانشش، دل پیبر، برنا بود

بیت ۷

معنی: هرکسی که از دانایی (آگاهی) برخوردار باشد، بسیار توانمند و قدرتمند است. علم، سبب می‌شود که انسان‌های پیر، در دلشان، احساس نشاط و شادابی کنند.

آرایه: برنا و پیر ← تضاد

تاریخ ادبیات

فردوسی: در روستای باژ، واقع در منطقه توس خراسان به دنیا آمد. از نجیب زادگان و دهقانان توس بود. او مردی شیعه مذهب بود و دلبستگی‌اش به میراث قومی و فرهنگی ایران کهن، مانع از ارادت خالصانه او به خاندان پیامبر (ص) نشد. فردوس ۲۵ یا ۳۰ سال برای سرودن شاهنامه، رنج کشید و در حالی که نزدیک به ۸۰ سال داشت، به سال ۴۱۱ هـ. ق درگذشت و در زادگاه خود به خاک سپرده شد.

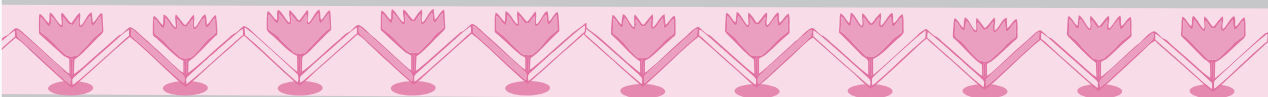
دیده‌ای نیست نبیند رخ زیبای تو را   نیست گوش‌ی که همی نشنود آوای تو را

معنی: چشمی وجود ندارد که چهره زیبای تو را نبیند و هیچ گوش‌ی وجود ندارد که صدای تو را نشنود.

مفهوم کنی: آثار و نشانه‌های تو قابل درک و شناخت هستند.

شاعر: امام خمینی (ره)

فصل اوّل زیبایی آفرینش

درس اول

«آفرینش همه تنبیه خداوند دل است»

شعر از: سعدی

قالب شعر: قصیده

معنی واژه‌ها به ترتیب بیت‌ها

جهالت: نادانی	بامداد: صبح زود
حیف: افسوس، دریغ	لیل: شب
الوان: در این‌جا به معنی رنگارنگ	نهار: روز
صدبرگ: نوعی گل سُرخ با گلبرگ‌های پُرپر و زیاد	تماشا: نگاه کردن به چیزی به قصد تفریح
حیران: سرگردان	آفرینش: آفریده‌های جهان
عَبّ: انگور	تنبیه: هوشیار کردن، آگاه کردن
حَقّه: ظرفی کوچک، که در آن، جواهر نگه‌داری شود.	خداوند دل: صاحب دل، انسان عارف
یاقوت: سنگ قیمتی به رنگ‌های سرخ، زرد و کیود	دل (دل ندارد): احساس و عاطفه
تقدیر: سرنوشت، فرمان خدا	اقرار: اعتراف
مُسَخَّر: رام و مطیع	عجب: عجیب
کَرَم: بخشش	وجود: هستی
بار: آفریننده، خالق، نیکوکار	فکرت: فکر و اندیشه
إنعام: بخشش، نعمت دادن	تسییح: نیایش کردن، خدا را به پاکی یاد کردن
راست روان: انسان‌های درستکار	مُسْتَمع: شنونده
گوی: توپ کوچک	اسرار: جمع سِرّ، رازها
کج‌رفتار: کسی که رفتاری نادرست دارد.	مرغان: پرندگان
	خُفته: غافل و بی‌خبر

بهتر یاد بگیریم

الوان (alvān): جمع کون به معنی رنگ‌ها.

گاهی واژه‌الوان به صورت صفت به کار می‌رود و به معنی «رنگارنگ» است؛ مانند مصراع «که تواند که دهد میوه‌الوان از چوب؟»
 إنعام: نعمت دادن، بخشش / أنعام: چهارپایان، معمولاً در معنای مفرد به کار می‌رود.

شعر «آفرینش همه تنبیه خداوند دل است» از بخش مواعظ (= جمع موعظه، به معنی پندها و اندرزها) سعدی انتخاب شده. اصل شعر، دارای ۴۳ بیت و با نام «وصف بهار» سروده شده است. این شعر با آوردن آیات و نوشته‌های خداوند بزرگ و نیاز انسان به پروردگار، همراه است. در این سروده زیبا، سعدی پدیده‌های هستی را در حال نیایش و ستایش پروردگار یافته است و به این نکته اشاره دارد که با نگاه جستجوگرانه به پدیده‌های آفرینش، می‌توان به شناخت خداوند دست یافت.

محتوای شعر

معنی بیت

بیت ۱ بامدادی که تفاوت نکند لیل و نهار خوش بُود دامن صحرا و تماشای بهار

معنی: در صبح زودِ اوّل بهار که طول شب و روز آن یکسان است، رفتن به صحرا و تماشا کردن گل‌های زیبای بهاری، لذّت‌بخش است.

آرایه‌ها: لیل و نهار ← تضاد / بهار و نهار ← جناس

توجه

تفاوت نکردن لیل و نهار، اشاره به مساوی بودن طول شب و روز در سال دارد که دوبار اتفاق می‌افتد:
۱- ابتدای بهار ۲- ابتدای پاییز.

بیت ۲

آفرینش همه تنبیه خداوند دل است دل ندارد که ندارد به خداوند اقرار

معنی: تمام پدیده‌های آفرینش برای آگاه کردن انسان‌های عارف است و اگر کسی وجود خدا را انکار کند و به خدا ایمان نیاورد، ذوق و احساسی ندارد.

آرایه‌ها: واج‌آرایی ← «د» / که و به ← جناس / دل ← مجازاً احساس و عاطفه

نکته دستوری: آفرینش (آفرین + ش) ← وندی / که در مصراع دوم به معنی کسی که، ضمیر مبهم است / همه ← بدل

بیت ۳

این همه نقشِ عجب بر در و دیوار وجود هر که فکرت نکند، نقش بُود بر دیوار

معنی: هر کسی که با این همه نقش‌ها و پدیده‌های عجیب هستی به آفریننده آن‌ها نیندیشد، همانند عکس و تصویر روی دیوار، بی‌احساس و بی‌روح است.

آرایه‌ها: در و دیوار ← مراعات‌نظیر / دیوار وجود ← اضافه تشبیهی / بر و در ← جناس

توجه

«ت» در فکرت، ضمیر نیست! بلکه مربوط به خود کلمه «فکرت» است.

بیت ۴

کوه و دریا و درختان، همه در تسبیح‌اند نه همه مُستمعی فهم کند این اسرار

معنی: کوه، دریا و درختان (همه موجودات) در حال نیایش خداوند هستند، اما هر شنونده‌ای این راز را درک نمی‌کند.

آرایه‌ها: کوه و دریا و درختان: مراعات‌نظیر / بیت تلمیح دارد به آیه ۴۴ سوره اسراء: *إِنَّ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَّا تُفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا*. در تسبیح بودن کوه و دریا و درختان ← تشخیص

معنی: چیزی در جهان نیست مگر آن که خدا را تسبیح می‌کند و به پاکی می‌ستاید، لیکن شما تسبیح آن را نمی‌فهمید. به درستی که خدا صبور و آمرزنده است.

بیت ۵ خبِرت هست که مرغان سحر می‌گویند آخر ای خفته، سر از خواب جهالت بردار؟

معنی: آیا خبر داری که پرندگان سحری به هنگام صبح می‌گویند: ای انسان غافل، از بی‌خبری و نادانی، رها شو.

آرایه‌ها: خواب، سحر و خفته ← مراعات‌نظیر / سر و سحر ← جناس / خواب جهالت ← اضافه تشبیهی / سر از خواب برداشتن ← کنایه از آگاهی و بیداری

نکته دستوری: «ت» در خبر، متمم است: خبر برای تو هست (تو ← متمم) / خفته ← صفت جانشین اسم: ای [انسان] خفته.

بیت ۶ تا کی آخر چو بنفشه، سرِ غفلت در پیش حیف باشد که تو در خوابی و نرگس، بیدار

معنی: تا کی می‌خواهی مانند گل بنفشه، در غفلت و نادانی به سر ببری. حیف است که تو بی‌خبر و غافل باشی و گل نرگس بیدار و آگاه باشد.

آرایه‌ها: بنفشه و نرگس ← مراعات‌نظیر / چو بنفشه ← تشبیه / در و سر ← جناس / بنفشه در این بیت، نماد غفلت و سرافکنندگی / نرگس، نماد بینایی و آگاهی است / سر غفلت در پیش گرفتن ← کنایه / خواب و بیدار ← تضاد / بیدار بودن نرگس ← تشخیص

نکته دستوری: «حیف» نقش مسندی دارد. / «ی» در خوابی، به معنی «هستی»، فعل اسنادی است.

بیت ۷ که تواند که دهد میوه الوان از چوب؟ یا که داند که برآرد گل صدبرگ از خار؟

معنی: تنها خداوند بزرگ است که می‌تواند از چوب درخت، میوه‌های رنگارنگ و از خار، گل‌های سرخ زیبا، پدید آورد.

آرایه‌ها: چوب ← مجازاً درخت / گل و خار ← تضاد

نکته دستوری: هر دو مصراع، استفهام انکاری است. / صدبرگ ← صفت مرکب

بیت ۸ عقل، حیران شود از خوشه زرینِ عنب / عاجز شود از حقه یاقوت انار

معنی: عقل از زیبایی خوشه طلایی انگور، متحیر است و فهم از درک زیبایی و ظرافت‌های دانه‌های انار که مانند یاقوتی سرخ و ارزشمند، می‌درخشد، ناتوان است.

آرایه‌ها: حیران شدن عقل و عاجز بودن فهم ← تشخیص / عنب و انار ← مراعات‌نظیر / حقه یاقوت انار ← اضافه تشبیهی (انار به کیسه‌ای پر از یاقوت تشبیه شده است).

بیت ۹ پاک و بی‌عیب خدایی که به تقدیر عزیز ماه و خورشید، مُسَخَّر کند و لیل و نهار

معنی: خداوند پاک و بی‌عیب با فرمان خود، تمام پدیده‌ها و موجودات را (ماه، خورشید و شب و روز را) مطیع خود کرده است.

آرایه‌ها: لیل و نهار ← تضاد / ماه و خورشید ← مراعات‌نظیر / بیت، تلمیح به آیات قرآن دارد.

بیت ۱۰ تا قیامت سخن اندر کرم و رحمت او همه گویند و یکی گفته نیاید ز هزار

معنی: اگر همه مردم تا روز قیامت درباره بخشش و لطف خداوند سخن بگویند، باز هم یکی از هزاران لطف و رحمت خداوند، گفته نمی‌شود.

نکته دستوری: «تا» حرف اضافه است و قیامت، متمم / همه، نقش نهادی دارد.

آرایه: یک و هزار ← تضاد

بیت ۱۱

نعمتت بار خدایا، ز عدد بیرون است شکرِ انعام تو هرگز نکنند شکرگزار

معنی: پروردگارا، نعمت‌های تو قابل شمارش نیست و هیچ انسان شکرگزاری نمی‌تواند، شکر نعمت‌های بی‌کران تو را به جای آورد.

آرایه‌ها: نعمت، شکر، انعام و شکرگزار ← مراعات‌نظیر / ز عدد بیرون بودن ← کنایه از بی‌شمار بودن

نکته دستوری: «ت» در نعمتت ← مضاف‌الیه / هرگز ← قید نفی

بیت ۱۲

سعدیا، راست روان، گوی سعادت بُردند راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار

معنی: ای سعدی، انسان‌های درست‌کردار، به سعادت و خوش‌بختی می‌رسند؛ بنابراین تو هم انسانی صادق و راستگو باش، زیرا انسان بد رفتار به هدف و مقصودش نمی‌رسد.

آرایه‌ها: گوی سعادت ← اضافه تشبیهی / گوی بُردند ← کنایه از دست یافتن و سبقت گرفتن / به منزل نرسد ← کنایه از به نتیجه و هدف نرسد.

نکته دستوری: سعدی ← منادا و «ا» ← حرف ندا / راست روان ← مرکب («ان» جمع در ساختمان اسم دخالتی ندارد.) / کج رفتار ← مشتق - مرکب و صفت جانشین اسم (انسان کج رفتار) / نرسد ← مضارع التزامی منفی

«کلیات سعدی، بخش قصاید»

واژه‌های مهم املائی

تفاوت - لیل و نهار - صحرا - تنبیه - اقرار - نقش عجب - فکرت - تسبیح‌اند - مُستمعی - اسرار - مرغان سحر - خفته - جهالت - غفلت - حیف - میوه‌الوان - صدبرگ - حیران - خوشه زرّین - عنب - عاجز - حقه یاقوت - تقدیر عزیز - مسخر - انعام - شکرگزار - گوی سعادت

تاریخ ادبیات

سعدی: مُشرف‌الدین مصلح بن عبدالله شیرازی (۶۹۰ - ۶۰۶ ه. ق) شاعر و نویسنده بزرگ قرن هفتم است. سعدی در شیراز به کسب علم پرداخت و سپس به بغداد رفت و در مدرسه نظامیه به تحصیل مشغول شد. در سال ۶۵۵ بوستان را به نظم درآورد و در سال بعد (۶۵۶) گلستان را تألیف کرد. علاوه بر این‌ها قصاید، غزلیات، قطعات، ترجیع‌بند، رباعیات، مقالات و قصاید عربی دارد که همه را در «کلیات» وی جمع کرده‌اند.

حکایت

سفر

نوع نثر: ساده و روان
از: کتاب اسرار التّوحید محمدبن منور

معنی واژه ها به ترتیب سطرها

پیر: شیخ، مرشد، راهنما	معرفت: شناخت چیزی
آسیاب: دستگاهی که غلات را آرد می‌کند.	مشغول: سرگرم. مشغول آنم: در حال پرداختن آن هستم.
ساعتی: یک ساعت، مدّتی	پیوسته: همیشه
درنگ: توقّف، صبر، مکث	گرد خویش گشتن: با خود اندیشیدن. به کار خود توجّه کردن

این حکایت که از زبان ابوسعید ابی‌الخیر نقل شده است، تأکید بر خویش‌شناسی دارد و می‌گوید شناخت واقعی، همان شناخت خود (خودشناسی) می‌باشد.

محتوای حکایت

معنی نثر

روزی پیر ما، با جمعی از همراهان به در آسیابی رسید. سر اسب کشید و ساعتی درنگ کرد؛ سپس به همراهان گفت: «می‌دانی که این آسیاب چه می‌گوید؟ می‌گوید: معرفت این است که من در آنم (من مشغول آنم). گرد خویش می‌گردم و پیوسته در خود سفر می‌کنم تا هرچه نباید از خود دور گردانم!»

معنی: یک روز، شیخ و راهنمای ما ابوسعید ابی‌الخیر، با گروهی از همراهانش به در آسیابی رسید. اسبش را نگه داشت و توقّف کرد و مدّتی، صبر کرد. سپس به همراهانش گفت: می‌دانید که این آسیاب چه چیزی را به ما می‌گوید؟ می‌گوید: شناخت واقعی همین است که من در حال پرداختن و انجام دادن آن هستم. به هنگام گشتن، با خود اندیشه می‌کنم و به کارهای خود توجّه می‌کنم و آن چیزهایی را که شایسته نیستند انجام نمی‌دهم و از خودم دور می‌سازم.

تاریخ ادبیات

اسرار التّوحید فی مقامات ابوسعید: کتابی است در احوال شیخ ابوسعید ابی‌الخیر که محمدبن منور (یکی از نوادگان ابوسعید) آن را در قرن ششم نگاشته است.

درس دوم

«عجایب صنّع حق تعالی»

نوع نثر: ساده و روان
از: کتاب کیمیای سعادت امام محمد غزالی

معنی واژه ها به ترتیب سطرها

بدان: آگاه باش	بلکه: علاوه بر این، اضافه بر این
صنّع: آفرینش، احسان	مرغان هوا: پرندگان آسمان
تعالی: بلند مرتبه	نیکوتر: زیباتر، خوبتر
نهرها: جویها، رودخانهها	چون: چگونه
جواهر: جمع جوهر، گوهرها، سنگهای قیمتی	آشیان: لانه
نباتات: جمع نبات، گیاهان	نقش: نقاشی
برّ: خشکی	کنده کرده باشند: کنده کاری (گچبری) کرده باشند.
بحر: دریا	صفت: وصف کردن
میغ: ابر	قندیل: مشعلی که از سقف آویزان کنند؛ چراغ آویز، چراغدان
رعد: صدای ابرها	مختصر: کم و کوتاه، ناچیز
قوس قزح: رنگین کمان	مَثَل: وصف حال، داستان، به عنوان مثال
علامات: جمع علامت، نشانهها	مَلِک: پادشاه
عجایب: جمع عجیبه، شگفتیها	جمال: زیبایی
آیات: جمع آیه، نشانهها	صورت: ظاهر
اندر: در	سَریر: تخت، اورنگ
بساط: فرش، گستردنی	مُلک: پادشاهی، مملکت
جوانب: جمع جانب، اطراف، کنارهها	قناعت: خرسند بودن به مقدار کم، خشنود بودن
فراخ: گشاد، وسیع، گسترده	بُستان: بوستان، گلزار
سخت: محکم	مدهوش: سرگشته، سرگردان
لطیف: خوش گوار، گوارا	متحیر: حیران، سرگردان
دیبا: پارچه ابریشمی رنگین	

بهر یاد بگیریم

کاربرد واژه «چون»:

- ۱- گاهی چون به معنی «از قبیل» و حرف اضافه است؛ مانند:
چون کوه و بیابان و نهرها و ... (در این عبارت، تشبیه وجود ندارد و «چون» ادات تشبیه نمی‌باشد).
- ۲- چون به معنی «چگونه» و نقش قید پرسشی دارد؛ مانند:
غذای خویش چون به دست آورد و بچه را چون نگه دارد.
- ۳- چون به معنی «مثل» و «مانند» که در دستور به آن حرف اضافه و در آرایه به آن ادات تشبیه می‌گویند؛ مانند:
مثل تو چون مورچه‌ای است که در قصر ملکی سوراخی دارد.

این درس که از کتاب کیمیای سعادت امام محمد غزالی انتخاب شده است، بر شناخت خداوند و شناخت دنیا، تأکید شده است.

غزالی می‌گوید: اگر عظمت و بزرگی دنیا و پدیده‌هایی را که در آن آفریده شده‌اند، درک کنی و در طبیعت با اندیشه گشت و گذار کنی پی می‌بری که برای همه این‌ها، خدایی لازم است چون که بدون خداوند بزرگ، انسجام این دنیای بیکران غیرممکن است. در آخر به همه انسان‌ها توصیه می‌کند که در این دریا و بوستان بیکران معرفت (دنیا) با عقل و اندیشه، تفکر کنند تا به بزرگی خداوند راه یابند در غیر این صورت در همان حد و اندازه جسم مادی خود و دنیای مادی باقی می‌مانند و از حقیقت، دور می‌شوند.

محتوای درس

معنی نثر

بدان که هرچه در وجود است، همه صنع خدای تعالی است. آسمان و آفتاب و ماه و ستارگان و زمین آنچه بر وی است، چون کوه و بیابان و نهرها و آنچه در کوه‌هاست از جواهر و معادن و آنچه بر روی زمین است از انواع نباتات و آنچه در بر و بحر است از انواع حیوانات و آنچه میان آسمان و زمین است چون میغ و باران و برف و تگرگ و رعد و برق و قوس قزح و علاماتی که در هوا پدید آید، همه عجایب صنع حق تعالی است که تو را فرموده است تا در آن نظر کنی. پس اندر این آیات تفکر کن.

معنی: آگاه باش که هرچه در جهان هستی وجود دارد، همه را خداوند بلندمرتبه، آفریده است. آسمان، آفتاب، ماه، ستارگان و زمین، آنچه بر روی زمین است مانند کوه، بیابان و رودخانه‌ها و آنچه در کوه‌هاست از سنگ‌های قیمتی و معدن‌ها و آنچه که بر روی زمین وجود دارد، از گیاهان گوناگون و آنچه که در خشکی و دریا وجود دارد از انواع حیوانات و آنچه که در میان آسمان و زمین است، مانند ابر، باران، برف، تگرگ، رعد، برق، رنگین‌کمان و نشانه‌هایی که در هوا آشکار می‌شود، همه، شگفتی‌های آفرینش خداوند بلندمرتبه است و این‌ها، نشانه‌هایی از خداوند بلندمرتبه است که به تو فرمان داده است که در آن‌ها نگاه کنی. پس در این نشانه‌های خداوند، فکر و اندیشه کن.

آرایه‌ها: آفتاب، ماه و ستارگان ← مراعات نظیر / زمین، کوه و بیابان ← مراعات نظیر / جواهر و معادن ← مراعات نظیر / میغ، باران، تگرگ و قوس قزح ← مراعات نظیر (در قسمت آغازین درس، چون چند مجموعه مراعات نظیر با هم به کار رفته است، شبکه معنایی به وجود آمده است.) / آسمان و زمین ← تضاد / بر و بحر ← تضاد / این عبارت، تلمیح دارد به آیه‌های ۶ تا ۱۱ سوره «ق»: